

Cecylia Bach-Szczawińska

Z dziejów Krynek w XVI wieku

Studia Podlaskie 20, 9-25

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

CECYLIA BACH-SZCZAWIŃSKA

Krynki

cecylia.bs@gmail.com

Z DZIEJÓW KRYNEK W XVI WIEKU

Historia królewskiego miasta Krynki, szczególnie jego początków, jest dzisiaj mało znana mieszkańcom oraz badaczom dziejów Podlasia i Wielkiego Księstwa Litewskiego (WKL). Celem artykułu jest próba ukazania procesu rozwoju miejscowości, od momentu osadzenia miasteczka, do czasu uzyskania przez Krynki pełnego prawa miejskiego. Przebieg następujących po sobie zmian, kształtujących ośrodek miejski, przypadł na wiek XVI i taki zakres czasowy obejmuje ta praca.

Dzieje Krynek, jak dotąd, nie doczekały się poważniejszych opracowań, poza krótkimi informacjami w ogólnodostępnej literaturze. W związku z tym artykuł ten został oparty na publikacjach omawiających tematykę: miast i miasteczek WKL autorstwa Stanisława Alexandrowicza¹ i Juliusza Bardacha², dziejów osadnictwa na Białostocczyźnie, badanych przez Jerzego Wiśniewskiego³ oraz itinerariów królewskich, zestawionych przez Antoniego Gąsiorowskiego⁴. Jedną z nielicznych prac z bibliografii Krynek, zawierającą wiele informacji z historii miasta, stanowi niepublikowane dzieło ks. Tomasa Bielskiego⁵.

Podstawę źródłową, wykorzystaną w tej pracy, stanowią dokumenty z XVI wieku, które w wyniku wydarzeń dziejowych zostały rozproszone po archiwach i bibliotekach krajowych i zagranicznych. Dzisiaj znajdują się między innymi w Mińsku, Grodnie, Wilnie, także w Warszawie, Krakowie i we Wrocławiu.

1 S. Alexandrowicz, *Miasteczka Białorusi i Litwy jako ośrodki handlu w XVI i w pierwszej połowie XVII wieku*, „Rocznik Białostocki”, t. 1, 1961; idem, *Geneza i rozwój sieci miasteczek Białorusi i Litwy do połowy XVII w.*, „Acta Baltico-Slavica” t. 7, 1970.

2 J. Bardach, *Ustrój miast na prawie magdeburskim w Wielkim Księstwie Litewskim do połowy XVII wieku*, [w:] *O dawnej i niedawnej Litwie*, Poznań 1988.

3 J. Wiśniewski, *Zarys dziejów osadnictwa na Białostocczyźnie*, [w:] *Atlas gwar wschodniosłowiańskich Białostocczyzny*, red. S. Glinka, t. 1, Wrocław – Warszawa 1980; idem, *Osadnictwo wschodniej Białostocczyzny. Geneza, rozwój oraz zróżnicowanie i przemiany etniczne*, „Acta Baltico-Slavica” t. 9, 1977.

4 A. Gąsiorowski, *Itinerarium króla Władysława Jagiełły 1386-1434*, Warszawa 1974; idem, *Itineraria dwu ostatnich Jagiellonów*, „Studia Historyczne” R. 15, 1972.

5 T. Bielski, *Krynki i okolice*, Poznań 1972 (maszynopis).

Szczególnie przydatne okazały się: kopia przywileju na prawo miejskie magdeburskie z 1569 roku i inwentarz miasta z 1578 roku oraz zbiór przywilejów dla miast ekonomicznych litewskich⁶. Cennym źródłem wiedzy o przeszłości Krynek jest Metryka Litewska, która zawiera wpisy o potwierdzeniach praw i wolności dla miasta, także przywileje na wójtostwo kryńskie w XVI wieku⁷. Uzupełnieniem są źródła drukowane takie, jak Akty Wileńskiej Komisji Archeograficznej⁸ czy księgi Metryki Litewskiej wydane w Wilnie.

Krynki, dawniej leżące w powiecie grodzieńskim województwa trockiego, tak jak wiele miast i miasteczek Wielkiego Księstwa Litewskiego, rozwinęły się w ośrodek miejski z osady położonej przy dworze gospodarskim⁹. Dwór powstał na przełomie XIV i XV wieku jako punkt etapowy przy szlaku komunikacyjnym zwanym Traktem Brzeskim, łączącym Wilno z Krakowem (przez Grodno, Kamieniec, Brześć do Lublina)¹⁰. Już w 1434 roku Krynki musiały być znaczną osadą, gdyż zimą tego roku pomieściły dwór królewski i wielkksiążęcy w czasie spotkania Władysława Jagiełły z Zygmuntem Kiejstutowiczem¹¹. Na początku XVI wieku większego znaczenia w sieci drożnej tej części Europy nabrali szlak kołowy zwany Drogą Narewską, idący od Grodna przez Narew do Bielska, który w Krynkach łączył się z Traktem Brzeskim. Wielokrotnie, oboma drogami, podążały przez Krynki orszaki królewskie, poselskie czy kupieckie, jadące z Krakowa do Wilna i odwrotnie¹². Ten fakt na pewno przyczynił się do powstania tutaj ośrodka miejskiego.

Na osadzenie Krynek jako miasteczka i na jego rozwój mogło mieć wpływ kilka czynników. Położenie Krynek w tak specyficznym miejscu, jakim było skrzyżowanie dwóch ważnych szlaków komunikacyjnych i potrzeba obsługi

6 Wymienione dokumenty znajdują się w Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie (dalej: AGAD).

7 Księgi Metryki Litewskiej przechowywane są w: Российский государственный архив древних актов w Moskwie (dalej: РГАДА); dostępne są także w postaci mikrofilmów w Lietuvos Vastybės Istorijos Archyvas w Wilnie (dalej: LVIA).

8 *Akty wydawajemyje Wilenskoju Archeografičeskoju Kommisijeju dla razbora drewnich aktow* (dalej: AWAK), t. 7, 17.

9 J. Wiśniewski, *Osadnictwo wschodniej Białostoczczyzny...*, s. 27; T. Bielski, op. cit., s. 27; J. Kubiak, *Krynki. Studium historyczno – urbanistyczne*, Warszawa 1976, s. 6-10 (maszynopis).

10 A. Gąsiorowski, *Itinerarium króla...*, s. 12; J. Wiśniewski, *Zarys dziejów osadnictwa...*, s. 19;

11 *Jana Długosza kanonika krakowskiego Dziejów Polski ksiąg dwanaście*, t. 4, ks. 12, Kraków 1869, s. 482-483.

12 Do roku 1517 zostało potwierdzonych 9 pobytów królów polskich w Krynkach i 4 domniemane. Zob. A. Pawiński, *Księgi skarbowe Kazimiera Jagiellończyka 1484-1488*, t. 2, Warszawa 1897, s. 91; F. Papeè, *Polska i Litwa na przełomie wieków średnich*, t. 1, Kraków 1903, s. 385, 391, 392, 396; M. Neuman, *Itinerarium Aleksandra Jagiellończyka Wielkiego Księcia Litewskiego, Króla polskiego*, Zeszyty Naukowe UAM, 1971, z. 11, s. 122, 130, 152; A. Pawiński, *Młode lata Zygmunta Starego*, Warszawa 1893, s. 231-232; A. Gąsiorowski, *Itineraria dwu...*, s. 259 – 269.

tych dróg, poprzez zapewnienie podróżującym noclegów, wyżywienia i usług rzemieślniczych, było na pewno jednym z nich. Także istnienie tutaj dworu monarszego z obowiązkiem stacyjnym i pełniącym rolę centrum dóbr gospodarskich, ze skupiskiem ludności rzemieślniczej osadzonej przy dworze, mogło się przyczynić do założenia w Krynkach ośrodka miejskiego. Liczna grupa miasteczek Wielkiego Księstwa Litewskiego rozwinęła się z targów. Powstawały one samoistnie lub nadane przywilejem targowym¹³. W przypadku Krynek też trzeba brać to pod uwagę. Budowa kościoła i cerkwi, gromadzących okoliczną ludność w niedziele i święta, również dawała możliwość wymiany towarowej, a tym samym rozwoju Krynek. Z biegiem czasu prowadziło to do powstania targu, na którym koncentrowała się działalność handlowa miasteczka¹⁴. Często targi odbywały się przy świątyniach, dlatego w wielu miejscowościach wyznaczone były one w niedziele, jak chociażby w Odelsku, czy Kotrze¹⁵.

Miasto Krynki osadzono przed rokiem 1518¹⁶. Dokładna data nie jest znana, ale wiadomo, że w 1517 roku był już budowany kościół¹⁷. Jego położenie wskazuje miejsce założenia nowego ośrodka o charakterze miejskim. W tamtym czasie plac kościelny z budynkiem świątyni oraz rynek, to główne elementy miejskiego układu przestrzennego¹⁸. Lokalizacja wydaje się być uzasadniona, ponieważ tędy biegła droga na Bielsk Podlaski. W XVI wieku dzisiejsza ulica Kościelna nosiła nazwę Bielska, a więc miasto lokowano przy trakcie z Grodna na południe. Nasuwa się tu pytanie: czy osada przedlokacyjna i nowe miasto położone były w tym samym miejscu?

Fundatorem kościoła, w „świeżo założonym mieście Krynki” był Zygmunt I Stary, który aktem wydanym w Wilnie 15 lipca 1522 roku dopełnił formalności z tym związanych. Pierwsza, drewniana świątynia została wzniesiona na cześć Wszechmogącego Boga, św. Anny i błogosławionych Zygmunta Króla i Stanisława Biskupa. Była to placówka filialna kościoła w Odelsku, której zarządcą został ksiądz Paweł z Ciechanowicz, tamtejszy pleban. Miał on sam, albo przez innego kapłana sprawować tutaj pracę duszpasterską. Miało to duże znaczenie, gdyż ściągali do Krynek osadnicy o różnych wyznaniach. W akcie fundacji Zygmunt I Stary podkreślił, że wśród „ortodoksów” osiadło wielu ka-

13 S. Alexandrowicz, *Geneza i rozwój sieci...*, s. 52.

14 Ibidem, s. 53.

15 S. Alexandrowicz, *Miasteczka Białorusi i Litwy...*, s. 72.

16 S. Alexandrowicz, *Geneza i rozwój sieci...*, s. 92.

17 *Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 9 (1511-1518). Užrašymų knyga 9*, Vilnius 2002, s. 380.

18 M. Bogucka, H. Samsonowicz, *Dzieje miast i mieszczaństwa w Polsce przedrozbiorowej*, Wrocław 1986, s. 26.

tolików¹⁹. Wywodzili się oni prawdopodobnie z ludności mazowieckiej pochodzenia polskiego. Ortodoksi to zapewne ludność ruska o obrządku wschodnim, która przybyła do Krynek od strony Grodna i osiadła przy dworze gospodarskim. Także sporo Litwinów katolików pojawiło się w Krynkach, powiększając różnorodność etniczną i wyznaniową miejscowej ludności²⁰. Kogo jednak miał na myśli król pisząc o „nowo nawróconych do prawdziwej wiary”?²¹

Jako uposażenie kościoła otrzymał trzy puste ziemie we włości kryńskiej, także wolną karczmę w Krynkach dla sprzedaży swojego miodu i piwa, które robione były w browarze przydanym do tej karczmy²²: „karczma plebańska wjezdna, za plebanią, słuszna, izba wielka z komorą obok, a druga komórka w sieni, dranicą pobita... Browar opodal za ulicą nad rzeczką, dranicami pokryty”²³. Stał on na gruncie kapitulnym, gdzie prawdopodobnie dzisiaj jest ulica Browarna. Do uposażenia kościoła należała również dziesięcina snopowa każdego zboża z majątku JKM Molawicy (dziś Malawicze), także place pod plebanią, karczma i ogrody. Na potrzebne budynki plebańskie król dał pozwolenie cięcia i wywozu drzewa dębowego oraz drewna opałowego z lasów, należących do majątku JKM kryńskiego²⁴.

W początkach XVI wieku naprzeciwko kościoła, po drugiej stronie drogi do Bielska, znajdował się dwór monarszy²⁵. Nie wiadomo, czy lokalizacja jego była pierwotna oraz kiedy i przez kogo został zbudowany. Prawdopodobne jest, że powstał za panowania Zygmunta Starego, który w Krynkach był stosunkowo często²⁶. W latach 1518-1533 kryński dwór był w zastawie u Jerzego Radziwiłła, starosty grodzieńskiego, któremu król Zygmunt I wydzierżawił Kryнки ze wszystkim, co do nich przynależało: z całą włością, ludźmi, służebnościami i daninami. Jerzy Radziwiłł mógł swobodnie rozporządzać zastawionymi dobrami i miał prawo do dochodów z miasta i włości kryńskiej. Dworzec królew-

19 *Privilegia seu fundationes ecclesiarum dioecesis Vilnensis*, Biblioteka Czartoryskich w Krakowie, rkps 1777, k. 328-330; tekst z łaciny w tłumaczeniu T. Bielskiego, op. cit. s. 30-32.

20 J. Wiśniewski, *Osadnictwo wschodniej Białostoczczyzny...*, s. 27-29.

21 T. Bielski, op. cit. s. 30.

22 Ibidem, s. 31.

23 LVIA, f. 694, op. 1, nr 3401, k. 6.

24 T. Bielski, op. cit. s. 31-32.

25 *Revisia generalna Ekonomiej Grodzieńskiej... z 1679 roku*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich Wrocław (dalej: ZNiO), rkps 5620 II, k. 351; W Inwentarzu Krynek zapisano: *Teraz wymierzono te morgi, których się znalazło 11 z pomiary teraźniejszej, a te morgi leżą blisko kościoła Dworzysko zwane, gdzie przed tym Dwór był*.

26 Źródła historyczne wykazują 10 pobytów potwierdzonych i 4 domniemane Zygmunta Starego w Krynkach.

ski obciążony był obowiązkiem stacyjnym i podwodami²⁷, co zapewne miało wpływ na miasteczko, leżące w jego bliskim sąsiedztwie. Utrzymanie panującego w czasie podróży spoczywało nie tylko na barkach ludności zależnej, ale także mieszczan²⁸. W ramach tej powinności należało dostarczyć do dworu duże ilości produktów spożywczych oraz owies i siano dla koni²⁹. W razie konieczności trzeba było także orszakowi monarszemu zapewnić kwatery w domach mieszczzańskich³⁰.

Krynki w tym czasie nie były dużym miastem, raczej miasteczkiem. W dokumentach z tego okresu określane są jako „oppidum”, co oznacza osadę miejską, małe miasteczko, które nie zawsze posiadało już prawa miejskie. Było tam kilkadziesiąt dymów, a mieszkańcy zajmowali się głównie rolnictwem, w mniejszym stopniu rzemiosłem i handlem³¹. Ówczesne Krynki to była jedna ulica z zabudową w obu „połaciach” (po dwóch stronach), gdzie w pierwszej było 18 placów, a w drugiej 6. Po szóstej parceli pierwszej połaci była droga do gumna KJM szerokości 4 prętów. Prawdopodobne jest, że kościół stał na placu będącym rozszerzeniem ulicy, pełniącym rolę rynku. Ten pierwszy ośrodek miejski, w drugiej połowie XVI wieku, kiedy miejscowość przesunięto na północ, nazywano Starym Miastem³².

Czy Krynki, wraz z osadzeniem miasteczka przez Zygmunta Starego, otrzymały przywilej na targ – nie wiadomo. Pierwsze wzmianki o jego istnieniu pochodzą z wpisów do ksiąg sądów ziemskich grodzieńskich z 1540 roku³³. Nie jest to rok nadania Krynkom prawa targu. Musiały one tu funkcjonować znacznie wcześniej, ponieważ już w XVI wieku Krynki określano jako „miasto targami sławne”. Z tychże ksiąg ziemskich wiadomo, że odbywały się one w czwartki. O urzędzeniu targu w Krynkach świadczy dokument z dnia 26 stycznia 1560 roku wystawiony w Wilnie przez Zygmunta Augusta³⁴. Dlaczego król

27 *Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 10 (1440-1523): Užrašymų knyga 10*, Vilnius 2003, s. 44. W piśmie z dnia 28 VII 1518 roku król pisał: *коли мы сами з(о)с(по)д(а)рѣ будемъ у Криньках... тогды панъ Юреи мает нас с тых дворов наших стацеєю и подводами поднимати по тому, какъ и перед тым бывало.*

28 A. Gąsiorowski, *Stacje królewskie w średniowiecznej Polsce*, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej” R. 20, 1972, nr 2, s. 249.

29 *Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 564 (1553-1567) Viešųjų reikalų knyga 7*, Vilnius 1996, s. 54-55.

30 W. Jarmolik, *Postój w Krynkach*, „Kurier Poranny” Magazyn, 2009, 4 września, s. 19.

31 Z. Kulejewska -Topolska, *Oznaczenia i klasyfikacje miast w dawnej Polsce (XVI – XVIII w.)*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” t. 8, 1956, z. 2, s. 256, 264; A. Wyrobisz, *Typy funkcjonalne miast polskich w XVI-XVIII w.*, „Przegląd Historyczny” t. 72, 1981, z. 1, s. 28.

32 AGAD, Archiwum Kameralne (dalej: AK) I/10, s. 311-312.

33 AWAK, t. 17, nr 515, s. 190. Powszechnie uważane jest, że Krynki otrzymały przywilej targowy w 1540 roku.

34 *Lietuvos Metrika. Knyga nr. 37 (1552-1561). Užrašymų knyga 37*, Vilnius 2011, s. 336. Dziękuję prof. Józefowi Maroszkowi za udostępnienie treści dokumentu.

pisał o urządzeniu targu, skoro funkcjonowały one w Krynkach co najmniej od dwudziestu lat? Może chodziło o to, że odbywały się one bez pozwolenia. Targi sprzyjały wymianie handlowej, powodowały rozwój rzemiosła i wzrost dochodów miasteczka, także skarbu gospodarskiego. Było to miejsce wymiany różnych towarów z najbliższej okolicy, a także przywożonych z dalszych stron. Ściągali tu miejscowi chłopci przywożący produkty rolne, które zamieniali na narzędzia i potrzebne im sprzęty. Zapotrzebowanie na różne towary powodowało rozwój rzemiosła³⁵. W inwentarzach Krynek najczęściej wymieniani są: rzeźnicy, szewcy, przekupnie, piekarze, kowale, garncarze, krawcy i kuśnierze³⁶. Oprócz dni targowych, handel odbywał się na co dzień w kramach miejskich, zlokalizowanych przy rynku.

W XVI wieku istniała w Krynkach także cerkiew prawosławna. Do tej pory sądzono, że powstała w 1505 roku³⁷. Dokument Zygmunta Augusta z 26 stycznia 1560 roku świadczy, że dla zgromadzenia poddanych chrześcijańskich i dla urządzenia targów w mieście Krynek, potrzebna jest tam cerkiew ruska. Król pozwolił ufundować świątynię pod wezwaniem Bożego Narodzenia, a duchownego uposażył w 2 włóki (wśród włók miejskich) wolne od podatków³⁸. Wiadomo, że cerkiew miała inną lokalizację niż obecna i, wraz z cmentarzem, umiejscowiona była pod wygonem miejskim³⁹. Zastanawiające jest peryferyjne położenie świątyni w przestrzeni dawnych Krynek, zarówno w stosunku do nowo osadzonego miasteczka (koło kościoła), jak i do obecnego układu miejskiego.

35 H. Samsonowicz, *Życie miasta średniowiecznego*, Warszawa 1970, s. 31-32.

36 ZNiO, rkps 5620 II, k. 339 – 339v.

37 G. Sosna, A. Troc-Sosna, *Święte miejsca i cudowne ikony*, Białystok 2006, s. 244; G. Proniewski, *Kronika Parafii Prawosławnej Narodzenia NMP w Krynkach*, XIX w. (rękopis).

38 *Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 37...*, s. 336 - „*Žygimont Awgust etc. Oznajmujem sism naszym pis'mom. Dali nam sprawu sprawca dworow gorodenskich, derżawca ostrynskij, ozerskij i nowodworskij Sebestjan Dybowskij a dworanim nasz Ławryn Wojnam sprawca pomiery wołok gorodenskich, iż dlja zboru chrestjanskogo poddanych naszych i dlja sposoblenija torgow w meste naszom Krynkach cerkwi ruskoj jest potreba. Czomu my s powiesti ich wyrozumiewszy i dlja podddanych naszych zbor chrestjankij i sposoblenje tego miasta mieti chotieczy na to jeśmo pozwolili i w tom miestie naszom Krynskom cerkow założenija Rożestwa Chrystowa fundowali i na wychowanie popu dwie wołoki wolnych pry tom mieste naszom Krynskom mięzy wołokami prydati kazali i tym listom naszom pridajemo. Majet tam pri toj cerkwi pop dobryj nauczonij i bogobojnyj buduczzi za nas gospodar Boga prositi i wsich poddanych naszych wo wsiakich sprawach chrystijanskich pobožno nauczati jako uradu jego naležit, i tych dwuch wołok ku cerkwi wolno używati majet. I na to jesmo dati kazali sies' nasz list z naszoju pieczatju. Pisan u Wilni leta Bożego narożenia 1560 miesieca genwara 26 dien'. Podpis ruki jego korolewskoj miłosti. Ostaiej etc*”.

39 AWAK, t. 7, Wilno 1874, s. 55. W obecnym miejscu budynek cerkwi zbudowano w latach 1864 - 68.

Z obecnością targów, na które zjeżdżała się ludność okolicznych wsi, ściśle związane były istniejące w miasteczkach karczmy⁴⁰. Pełniły one rolę zajazdów, gdzie, oprócz wyszynku, można było zatrzymać się na nocleg, również nabyć potrzebne wyroby: spożywcze, browarnicze i rzemieślnicze, naprawić wóz lub uprzęż. Już w 1517 roku mowa jest o karczmie z funduszu kościelnego przy plebani w Krynkach. Ludność przybywająca do świątyni korzystała także z karczmy. W 1560 roku Zygmunt August nadał obruśnemu JKM Mikołajowi Kasperowiczowi wolną od podatków karczmę⁴¹, a późniejsze dokumenty mówią o karczmie wójtowskiej⁴². Posiadanie jej było intratnym interesem, ponieważ już w drugiej połowie XVI wieku w Krynkach działały 43 karczmy.⁴³

Trunki w nich sprzedawane pochodziły z kryńskich browarów i słodowni, które dla lepszego pożytku skarbu gospodarskiego oddane były w ręce arendarzy żydowskich. Byli to Żydzi grodzieńscy lub brzescy, którzy pozwoleniem królewskim otrzymywaliarendę na okres trzech lat i mieli prawo do połowy zysków. Druga połowa szła do skarbu JKM. Obywatele miasta nie mogli piwa warzyć i miodów sycić bez wiedzy tych arendarzy, ani od kogoś innego takowych trunków nabywać i skupować⁴⁴. Wyjątek stanowił browar plebański, z którego piwo i miód sprzedawane były w karczmie z funduszu kościelnego.

Król Zygmunt August 22 listopada 1569 roku, będąc w Knyszynie, nadał Krynkom prawo miejskie magdeburskie, którego wzorem był ustrój miasta Grodna. Przyznał to prawo nie tylko dla wygody mieszczan kryńskich, ale przede wszystkim w celu powiększenia dochodów skarbu królewskiego. Pełny przywilej magdeburski wystawiony przez władcę składał się z dwóch części – jedna z nich dotyczyła zagadnień prawnych i ustrojowych, druga spraw gospodarczych⁴⁵. Na mocy tego aktu mieszkańcy miasta zostali uwolnieni od obowiązującego dotąd prawa, a więc ziemskiej, grodowej i dworskiej władzy. Miasto przestało podlegać prawu ziemskiemu i zwyczajom pospolitym, a stało się organem samorządowym⁴⁶.

40 S. Alexandrowicz, *Miasteczka Białorusi i Litwy ...*, s. 103; idem: *Geneza i rozwój sieci miasteczek...*, s. 52-53.

41 J. Maroszek, *Pogranicze Litwy i Korony w planach króla Zygmunta Augusta: z historii dziejów realizacji myśli monarszej między Niemnem a Narwią*, Białystok 2000, s. 464.

42 Национальный исторический архив Беларуси в г. Минск (dalej: НИАБ Минск), f. 1882, op. 1, nr. 1, k. 100v.

43 AGAD, AK I/10, k. 327.

44 AGAD, Zbiór Popielów, sygn. 324, k. 127 – 128.

45 W. Jarmolik, *Rozwój niemieckiego prawa miejskiego na Podlasiu do Unii Lubelskiej*, „Przegląd Historyczny” t. 73, 1982, z. 1-2, s. 32.

46 AGAD, Zbiór Dokumentów Papierowych, sygn. 2041; Treść przywileju znana jest także z wpisów do Metryki Litewskiej, РГАДА, f. 389, ML, ks. 50, k. 345v i ks. 136, k. 143-146.

Wraz z nadaniem prawa miejskiego Krynki otrzymały herb. Rok 1509, w którym jakoby Zygmunt Stary nadał miastu herb, jak dotąd nie znajduje potwierdzenia w źródłach historycznych i jest pomyłką⁴⁷. W przywileju magdeburskim zapisano: „Pieczęć miejską Lwa naznaczamy i podajemy w tymże liście naszym wszystkim obywatelom kryńskim od nas danym takową pieczęć i herb na świadectwo jaśniejsze wyrazić jeśmy Lwa rozkazali”. Słowa te jednoznacznie wskazują, że w 1569 roku herb był dopiero nadany, a nie potwierdzony. W dokumencie papierowym, na treści którego tutaj się opieramy, przy słowach o nadaniu pieczęci, widnieje uproszczony rysunek tarczy herbowej, na której są litery LS (*locus sigilli*), co znaczy miejsce pieczęci⁴⁸. Jest prawdopodobne, że na oryginale pergaminowym, wystawionym przez Zygmunta Augusta, w tym miejscu był namalowany herb Krynek jako wzorzec do powielania. Nie wiadomo, czy ten dokument gdziekolwiek się zachował⁴⁹. Dzisiaj wiedzielibyśmy jak powinno wyglądać to godło i jego barwy. Ksiądz Tomasz Bielski w swojej pracy *Krynki i okolice* o kryńskim herbie pisał: „Herbem jest tarcza niebieska posiadająca rysunek lwa koloru złotego, stojącego na tylnych łapach i zwróconego w stronę prawą”⁵⁰. Na wypisie z ksiąg miejskich z roku 1573 zachowała się, najstarsza jak dotąd, pieczęć herbowa Krynek, odcisnięta przez papierową podkładkę (kustodię)⁵¹. Na renesansowej tarczy przedstawiony jest wizerunek Lwa w pozycji bojowej: stojący na tylnych łapach, z prawą wzniesioną do góry, lewą wyprostowaną, z otwartym pyskiem i uniesionym ogonem; jest to zwierzę wspięte⁵². Problem stanowi barwa tarczy herbowej. Ksiądz Bielski pisał o niebieskiej tarczy, sugerując się tym, że niebieskie tło miały chorągwie powiatu grodzieńskiego⁵³. Jedyny, jak dotąd, barwny wizerunek herbu Krynek

47 Taki rok nadania herbu Krynkom podali między innymi J. Wiśniewski i J. Kubiak, powołując się na dokument papierowy z 1509 roku, przechowywany w AGAD i odnotowany w *Informatorze o zasobach archiwalnych*. W rzeczywistości nie ma takiego dokumentu. Ten, który figuruje w Informatorze, jest kopią papierową przywileju magdeburskiego z 1569 roku.

48 Uproszczony rysunek tarczy herbowej znajduje się także w tekście wpisu do Metryki Litewskiej – РГАДА, f. 389, ML ks. 50, k. 345v.

49 Możliwe jest, że dokument ten uległ zniszczeniu. W konfirmacji prawa magdeburskiego dla Krynek z 1670 roku zapisano, że pergamin króla Zygmunta Augusta jest: *poszarpany przez nieprzyjaciela Moskwy*, РГАДА, f. 389, ML ks. 136, k. 143.

50 T. Bielski, op. cit., s. 29; Autor nie podaje źródła informacji.

51 Национальный исторический архив Беларуси в г. Гродно (dalej: НИАБ Гродно), *Wypis z ksiąg miejskich kryńskich*, sygn. KP 15129/6.

52 A. Znamierowski, *Insygnia, symbole i herby polskie*, Warszawa 2003, s. 28-29.

53 Ks. T. Bielski, op. cit., s. 9.

pochodzi z okresu międzywojennego i był drukowany na znaczkach. Na nich złoty Lew widnieje w polu czerwonym⁵⁴. Dlaczego?

Nadaniu prawa magdeburskiego towarzyszyło ustanowienie dziedzicznego wójta lub potwierdzenie tego urzędu, jeśli istniał już wcześniej. Według przywileju dla Krynek, na wójta król miał zatwierdzić osobnym pismem „człowieka pobożnego i umiejętnego” (uczonego), któremu przysługiwały dwie włóki gruntu i inne dochody: z jatek miejskich, część opłat i kar sądowych. Do jego obowiązków należało ściganie przestępców, prowadzenie dochodzeń, przygotowanie miasta do obrony oraz ściąganie czynszów i podatków skarbowych na rzecz pana miasta. Wójt stał na czele sądu wójtowskiego, składającego się z ławników, który rozstrzygał w sprawach kryminalnych takich, jak: złodziejstwo, zabójstwo, rozbój, czy podpalenie⁵⁵.

Burmistrz, wraz z rajcami miejskimi, był przedstawicielem miasta i mieszczan. Przewodniczył Radzie Miejskiej, która w mieście sprawowała władzę, czuwała nad porządkiem, targami, cechami i dochodami miejskimi.⁵⁶ Stał także na czele sądu radzieckiego, któremu podlegały sprawy cywilne i obywatelskie. Na urząd burmistrzowski powinien być mianowany „człowiek pobożny, biegły w prawie maydeburskim, w tymże mieście dobrze osiadły”. Burmistrz Krynek miał być wybierany spośród czterech kandydatów mieszczan, przedstawionych panu miasta, a jeden z nich zatwierdzony przez króla. Pod sąd wójtowski lub burmistrzowski (w zależności od czynu) podlegali wszyscy mieszkańcy Krynek, także osoby postronne przebywające na terenie miasta. Od wyroków tych sądów przysługiwało obywatelom prawo odwołania do pana miasta lub dzierżawcy, a później do sądu królewskiego⁵⁷.

W celu pomnożenia dochodów miejskich oraz rozwoju handlu i rzemiosła, król nadał prawo odbywania czterech jarmarków w ciągu roku i drugiego dnia targowego w sobotę. Na jarmarki wyznaczono dni: w oktawę Bożego Ciała, na dzień św. Anny, w święto Narodzenia NMP i na dzień św. Mikołaja⁵⁸. Jarmark wrześnieowy odbywał się przy kryńskiej cerkwi⁵⁹. W te dni kupcy, kramarze, rzemieślnicy i ludzie wszelkiego stanu mogli przybywać do Krynek i handlować wszelkimi towarami⁶⁰. Do mierzenia zboża miała służyć beczka pomierna,

54 Taką wersję kolorystyczną herbu kryńskiego przedstawił także A. Цітоў, *Геральдыка беларускіх месцаў*, Мінск 1998, s. 287. Według autora lew w godle jest kroczący, z uniesioną prawą przednią łapą.

55 РГАДА, f. 389, ML ks. 71, k. 62v.

56 J. Bardach, op. cit., s. 91.

57 AGAD, Zbiór Dokumentów Papierowych, sygn. 2041.

58 Niektóre źródła podają nieprawidłowe dni odbywania jarmarków jako: Boże Ciało i dzień św. Michała.

59 РГАДА, f. 389, ML ks. 106, k. 397 – 397v.

60 AGAD, Zbiór Dokumentów Papierowych, sygn. 2041.

mająca cztery korce miary krakowskiej. W dni targowe i jarmarczne, od kupców przyjeżdżających do Krynek, naznaczona była opłata targowa i pomięsne (podatek od sprzedaży mięsa), wnoszone do dworu kryńskiego. Z opłat tych zwolnieni byli mieszkańcy Krynek.

Na mocy przywileju magdeburskiego, miastu nadane zostały grunty miejskie, to jest: włóki, siedliska, ogrody, morgi, zaścianki, łąki i lasy. Nadania stare i nowe wymierzili rewizorzy królewscy: ks. Adam Pilchowski, proboszcz warszawski i Ławryn Wojna, podskarbi dworu WKL, pisarz królewski. Jako uposażenie Krynki otrzymały 166 włók ziemi, na których rozwijały się wsie: Porzecze, Wielki Ostrów, Mały Ostrów – Piroszki, Ozierany i Humniszcze – Łapicze. W większości były to ulicówki, powstałe w czasie pomiarów włócznej, włączone do Krynek jako przedmieścia miejskie. Z terenów należących do miasta wyłączono stawy, sadzawki oraz ziemie, będące w gestii hospodara lub dzierżawcy dworu. Z gruntów miejskich nadanych miastu, mieszczanie mieli płacić raz w roku czynsz i inne powinności obowiązujące w Wielkim Księstwie Litewskim, należne skarbowi królewskiemu. Od 138 włók gruntu średniego opłata wynosiła po 52 grosze i z 15 włók gruntu podłego po 42 grosze, a opłaty podwodnej po 3 grosze, którą to powinność miał pobierać wójt z ławnikami do dworu kryńskiego. Pozostałe włóki były wolne od czynszu⁶¹. Szlachta, która posiadała swoje place i domy w mieście, powinna być pod prawem i jurysdykcją miejską i ponosić takie same ciężary jak mieszczanie.

Na rozwój miasta miały być przeznaczone dochody z łaźni i wagi miejskiej oraz z postrzygalni, które to budynki mieszkańcy Krynek sami wybudują. Również obowiązkiem mieszczan było wystawienie na rynku ratusza z kramami i sklepikami do składania i sprzedawania różnych towarów. Wszelkie czynsze i dochody z tych komór, wybierane przez urząd miejski, przeznaczone zostały na pożytek i potrzeby miasta. W zamian za zwolnienie z płacenia prętowego z placów miejskich, zobowiązano obywateli do wznoszenia domów, zabezpieczania bram miejskich, budowy i reperacji grobli oraz mostów na rzece Krynce. Mieszczanie mieli także obowiązek brukować rynek i ulice oraz naprawiać swoim kosztem drogi i gościńce wielkie (główne) prowadzące do miasta, leżące w gruntach miejskich.

Zygmunt August w swoim przywileju przywiązywał dużą wagę do bezpieczeństwa pożarowego. Nakazał mieszczanom, aby słodownie i browary były budowane poza miastem, a łaźnia miejska, która miała być jedna dla wszystkich mieszkańców – z dala od zabudowań. Także kominy należało stawiać mурowane lub dobrze opatrzone.⁶²

61 AGAD, AK I/10, k. 322.

62 AGAD, Zbiór Dokumentów Papierowych, sygn. 2041.

Przywilej królewski nic nie mówi na temat granic miasta ani przysługującej każdemu nowemu miastu woli, inaczej wolnizny. Była to, określona w dokumencie lokacyjnym, liczba lat zwolnienia osadników od wszelkich obciążeń na rzecz właściciela gruntów. Ponieważ każde miasto lata woli otrzymywało tylko raz, wygląda na to, że Kryнки wcześniej otrzymały przywilej lokacyjny i ulgę tę już wykorzystały.

Zygmunt August 22 listopada 1569 roku, razem z dokumentem na prawo magdeburskie, wystawił przywilej na urząd wójtowski. Pierwszym wójtem miasta JKM Krynek, obdarzonym pełnym prawem miejskim, mającym odtąd status uprzywilejowanego, został Jan Gunicki. Był on wybrany przez mieszczan spośród siebie i zatwierdzony przez króla. Gunicki objął tę funkcję po śmierci poprzednika Józefa Szczasnowicza Kozyry. Jako uposażenie należne na ten urząd otrzymał: dwie włóki gruntu, sianozęci, wolne ogrody przydane z pomiary włócznej oraz inne pożytki. Hrehory Chodkiewicz, ówczesny dzierżawca kryński, miał wprowadzić Jana Gunickiego na urząd wójta i udzielić mu wszelkiej pomocy. Następcą wójta miał zostać jeden z jego synów⁶³.

Zaraz po objęciu wójtostwa przez Jana Gunickiego doszło do sporu pomiędzy nim a synem poprzedniego wójta – Matysem Kozyrą. Chodziło o dwie włóki wójtowskie, których tenże nie chciał ustąpić Gunickiemu. Kozyra twierdził, że gdyby ojciec albo on sam już nie mieli wójtostwa kryńskiego, to z tych włók powinni płacić czynsz, bo tak zapisano w rejestrach pomiary włócznej. Sprawę rozpatrywali rewizorzy królewscy przysłani do Krynek: ks. Adam Pilchowski, proboszcz warszawski i Matwiej Protasowicz Ostrowski, sekretarz króla. Mieli oni poczynić rozeznanie i sprawę przekazać królowi do rozpatrzenia. Przed rewizorami wyjaśnienia złożył osobiście Matys Kozyra, a w imieniu Jana Gunickiego – jego przyjaciel Jan Nagórka, mieszczanin kryński. Pismem z 29 maja 1570 roku Zygmunt August rozkazał, aby te dwie włóki zawsze przynależały do urzędu wójtowskiego i znajdowały się na tym samym miejscu. Dopilnować tego miał Hrehory Chodkiewicz, dzierżawca kryński, a pod jego nieobecność w Krynkach, tutejszy namiestnik⁶⁴.

Jan Gunicki jako wójt Krynek przewodniczył sądowi wójtowskiemu, którego członkami w tym czasie byli ławnicy: Stanisław Sypniewski, Sebastian Kamieński, Stanisław Haraczka, Paweł Sancewicz i Hryń Pietraniewicz⁶⁵. Jan Gunicki miał dwa place przy rynku, każdy o szerokości 3 prętów. Ławnicy także

63 AGAD, Zbiór Popielów, sygn. 324, k. 121-123.

64 *Lietuvos Metrika. Knyga nr. 52 (1569-1570). Užrašymų knyga 52*, Vilnius 2004, s. 118-119.

65 PMHA Grodno, sygn. KP 15129/6, k. 1.

byli majątynymi osobami i stanowili elitę miasta, na co wskazuje stan posiadania placów w mieście, których każdy miał po kilka⁶⁶.

Po śmierci Jana Gunickiego w roku 1577, za przyczyną Ławryna Wojny, podskarbiego i pisarza WKŁ, wójtem kryńskim został jego syn Piotr Gunicki. Wybrali go mieszczanie, a przywilejem wystawionym 15 lutego 1578 roku na Sejmie Walnym Koronnym w Warszawie, zatwierdził król Stefan Batory. Nowy wójt otrzymał takie samo uposażenie jak jego ojciec oraz dodatkowo młyn. Aleksander Chodkiewicz, starosta grodzieński i ówczesny dzierżawca dworu kryńskiego, został zobowiązany przez monarchę do przyjęcia tegoż Piotra Gunickiego na urząd wójtowski i respektowania jego praw do należnych mu pożytków⁶⁷.

W roku 1578 zmarł wspomniany Aleksander Chodkiewicz. Na tę okoliczność sporządzono spis starostwa grodzieńskiego, w którym między innymi opisano dwór i miasto Krynki. W inwentarzu wymieniono wszystkie ulice i mieszkających przy nich obywateli. Układ przestrzenny Krynek stanowiły: Rynek (główny), Rynek Nowy, Stare Miasto oraz 14 ulic. Rynek główny został wytyczony na szczycie wzgórza, od którego odchodziły prostopadle ulice, tworzące szachownicowy układ przestrzenny. Miasta na prawie magdeburskim otrzymywały taki właśnie model zabudowy miejskiej. Kiedy Krynki zostały wymierzone, tego nie wiadomo. Mogło to być przy okazji pomiaru włócznej lub nadania prawa magdeburskiego. Fakt, że w XVI wieku pojawia się podział na Stare Miasto i Nowe Miasto świadczy, że Krynki zostały przesunięte na północ za rzekę Krynkę. O nieudanej próbie rozmierzenia nowego układu przestrzennego w miejscu lokalizacji pierwszego ośrodka miejskiego (koło kościoła), może sugerować istnienie rynku, określanego jako „Nowy”. Był to kwadratowy plac wokół kościoła św. Anny o powierzchni około 0,6 ha, przy którym były cztery place miejskie. Do tego rynku przylegało „poświętne” o powierzchni 5 mórg (około 2,85 ha) z budynkami plebani, sadem i ogrodem⁶⁸. Dlaczego Rynek Nowy, a nie „stary” był przy kościele, tam gdzie znajdowało się Stare Miasto? Przyczyną mogło być położenie geograficzne miejscowości. Pierwsze miasto Krynki z trzech stron otoczone było łąkami, bagnami i źródłiskami rzeki Krynki. Gdzie więc można było wytyczyć nowy układ przestrzenny, skoro brakowało odpowiedniego terenu? Widocznie zakończyło się to wymierzeniem tylko Rynku Nowego, być może jeszcze ulicy Nowonietupskiej. Kolonia Nietupa to najbliższej położona miejscowość na południe od kościoła.

66 AGAD, AK I/10, s. 299-320.

67 ПГАДА, ф. 389, МЛ кс. 59, к. 56-56v.

68 AGAD, AK I/10, k. 311.

Dawne ulice Krynek nosiły nazwy: Bielska, Ostrowska, Nowogrodzieńska, Zawacka, Starogrodzieńska, Świsłocka, Wypustna, Sokalska, Niechwiedowska, Mała Ostrowska, Rycerska, Starobielska, Nowobielska i Nowonietupska. Większość ulic wzięła nazwy od miejscowości, do których prowadziły. Umiejscowienie tych ulic w przestrzeni dawnych Krynek jest trudne. Żeby to zrobić, trzeba znać sieć drożną z XVI wieku wokół miasta lub dysponować mapą z tamtych czasów. Utrudnieniem jest też fakt, że w XVIII wieku Krynki otrzymały nowe rozplanowanie przestrzenne oraz to, że te same nazwy w różnym czasie nosiły inne ulice. W związku z tym nasuwa się tu kilka pytań. Czy wszystkie 14 ulic stanowiło układ szachownicowy wytyczony w obecnym miejscu, a Stare Miasto – czy na pewno tworzyła jedna ulica? A może układ przestrzenny pierwszego miasta Krynek stanowiły ulice: Starogrodzieńska i Starobielska? Czy ulice: Nowogrodzieńska, Nowobielska i Nowonietupska miały powiązanie z Rynkiem Nowym i były wytyczone w tym samym czasie? Czy ulice: Bielska, Starobielska i Nowobielska prowadziły w jednym kierunku? Na te i inne pytania nadal trzeba szukać odpowiedzi.

Co wiadomo na pewno z Inwentarza z roku 1578? Przy głównym placu w mieście było 122 prętów rynkowych sadzibnych, podzielonych na 26 działek o różnej szerokości – od 2 do 7 prętów. Z tego wolnych od czynszu było: na wójta 3 pręty, na kowala – 6,5, a na dojlidę dwornego (cieślę) – 5 prętów. Przy niektórych działkach rynkowych wymierzone były ogrody. Prętów ulicznych było 1803, z czego na obrusnego królewskiego – 15 wolnych i na dwóch cieślów – 5 prętów wolnych od płatu. Przy sadzibach naliczono 2233 $\frac{1}{2}$ prętów ogrodowych, a polnych i gumiennych – 1682. Przy ul. Bielskiej znajdował się szpital dla biedoty, stojący blisko kościoła na wolnym placu o szerokości 6 $\frac{1}{2}$ pręta. Pod spisem placów ul. Świsłockiej jest notatka: „Tamże, w tyle tych placów ulice Zawackiej wolnego placu, na którym cerkiew Ruska stoi – morg 1. Tamże podle tej Cerkwie placów 2, na których pop Ruski mieszka, w nich pręt[ów] 10. Na sługi cerkiewne plac 1 – pręt[ów] 5. Na szpital dla ubóstwa placów 2, w nich prętów 10”⁶⁹. Dlaczego taka notatka znalazła się pod spisem ul. Świsłockiej, a nie Zawackiej? Nasuwa się tu wniosek, że obie ulice sąsiadowały ze sobą. Według tego spisu w miasteczku naliczono wówczas 32 karczmy piwne, 5 miodowych i 6 gorzelnianych⁷⁰.

Inwentarz wymienia także wszystkich właścicieli działek w mieście. Wśród nazwisk przeważają patronimiki, nazwiska utworzone jednopokoleniowo od imienia ojca. W mniejszym stopniu występują nazwiska polskie, zakończone na -ski oraz grupa nazwisk o dziwnym dla nas brzmieniu: Drucew, Charew,

69 Ibidem, k. 307.

70 Ibidem, k. 326.

Troygiel, Gudel, Trubalew, Bołoyka, Szublay. Mogli to być potomkowie dawnych Jaćwingów lub przybysze z Litwy, którzy tutaj osiedli. Wykaz tych nazwisk mówi nam o wieloetnicznym pochodzeniu mieszkańców Krynek w XVI wieku⁷¹.

Jak długo Piotr Gunicki był wójtem Krynek? – trudno powiedzieć. Przed rokiem 1582 na tym urzędzie zasiadał, wspomniany wcześniej, Matys Kozyra. Nie był to odpowiedni człowiek na tak ważnym stanowisku, ponieważ 2 sierpnia 1582 roku, pismem wystawionym w Brańsku, Stefan Batory nakazał Stefanowi Bielawskiemu – ekonomowi dworów starostwa grodzieńskiego, odebrać Kozyrze wójtostwo kryńskie. W liście do Bielawskiego król pisał: „iż my, mając wiadomość pewną i obaczywszy to sam, że Matys Kozyra Spudźwiłowski, który od nas do tego czasu był wójtem w Krynkach, dość niesłusznie i nieprzystojnie na tym Urzędzie Wojtowskim przeciwko poddanych naszych mieszczan kryńskich zachował się, czyniąc im wielkie krzywdy i uciski, których oni znosić nie mogąc, prosili nas abyśmy inszego wójta na miejsce jego dali”⁷². Mając na uwadze dobro mieszkańców Krynek oraz rozwój miasta, monarcha przychylił się do ich prośby i nadał wójtostwo kryńskie Piotrowi Młodzieckiemu. W przywileju wystawionym także 2 sierpnia 1582 roku Stefan Batory nakazał ekonomowi grodzieńskiemu i mieszczanom kryńskim, aby Piotra Młodzieckiego uznali za swojego wójta i byli mu posłuszni. Stefan Bielawski miał także dopilnować, żeby Matys Kozyra nie korzystał już z pożytków przynależnych władzy wójtowskiej i nie robił żadnych trudności nowemu wójtowi⁷³. W dniu 4 sierpnia tego roku, będąc w Ciechanowcu, król wystosował także list do Matysa Kozyry z powiadomieniem o pozbawieniu go władzy wójtowskiej i wszelkich należnych dochodów⁷⁴.

Funkcjonowanie na terenie miasta Krynek obok siebie dwóch instytucji: sądu wójtowskiego i sądu radzieckiego, powodowały konflikty w zakresie podziału kompetencji pomiędzy nimi. Sprawą zajął się król, który 28 listopada 1586 roku wydał w Grodnie dokument p. n. „Opisanie artykułów sądów wójtowskich i burmistrzowskich miasta kryńskiego”, określający zakres działania obu instytucji. Z nakazu króla, dokument w całości i poszczególne jego artykuły miały być przyjęte publicznie przez władze miasta. Obecni przy tym byli: Matys Dzieszkowski – burmistrz Krynek, Piotr Młodziecki – wójt, oraz Andrzej

71 Ibidem, k. 302, 303, 309, 318, 322.

72 РГАДА, ф. 389, МЛ кс. 67, к. 183v.

73 Ibidem, k. 182v – 183.

74 Ibidem, k. 182v -184v.

Stefanowicz i Stanisław Kucharewicz – ławnicy. Wystawienie tego aktu miało zakończyć spory pomiędzy stronami i doprowadzić do ugody⁷⁵.

W źródłach historycznych, dotyczących Krynek w XVI wieku mało jest informacji o urzędzie burmistrza kryńskiego i rajców miejskich, a o wójtach pojawiają się bardzo często. Może to świadczyć o znaczeniu tego urzędu w dawnych Krynkach, jeszcze z okresu przed nadaniem praw miejskich magdeburskich, kiedy wójt stał na czele zarządu miejskiego.

Krynki i okoliczne wsie należały początkowo do skarbowych dóbr monarszych i wchodziły w skład starostwa grodowego w Grodnie. Pomyślano o zabezpieczeniu dochodów na potrzeby panującego, aby ziemie królewskie nie ulegały rozdawnictwu. Król Zygmunt III Waza 28 stycznia 1588 roku wystawił w Krakowie przywilej, na mocy którego z ogólnego skarbu koronnego miały być wydzielone tak zwane „dobra stołowe”, przeznaczone na utrzymanie dworu królewskiego. Za zgodą wszystkich stanów WKŁ oraz Rady Królewskiej, ustawą sejmową z roku 1589 przeznaczono na ten cel między innymi dobra z dworami: Horodnica, Nowy Dwór, Krynki, Odelsk, Łabno, Kraśnik, Kuźnica, Kwasówka i innymi, które to dobra nazwano ekonomią grodzieńską⁷⁶. Od tej chwili, aż do III rozbioru Polski, miasto Krynki leżało w królewskiej Ekonomii Grodzieńskiej.

Krynki, dzięki dogodnemu położeniu u zbiegu Traktu Brzeskiego i Drogi Narewskiej, łączących dwie ówczesne stolice Rzeczypospolitej Obojga Narodów – Wilno z Krakowem, oraz opiece królów polskich, a szczególnie dwóch ostatnich Jagiellonów, rozwinęły się jako miasto.

ABSTRACT

On the history of Krynki in the 16th century

We do not know much about the history of a 600-year-old Krynki, its origin in particular. The establishment and development of this place as a city centre in the 16th century is an interesting research material which has not been appropriately elaborated yet. Gaining several vital historical sources from the 16th century ignited the attempt to characterize this period in the city's history. The work discusses the process of transformations of Krynki's city organism since the moment of its location to the award of Magdeburg law.

75 ПГАДА, ф. 389, МЛ кс. 71, к. 62v.

76 АГАД, АК I/7, к. 1 - 2; АВАК, т. 7, Wilno 1874, s. 94 - 95.

The result of the research based on archival queries is determination of several factors which influenced this process. This was Krynki's location at the junction of two important vehicular routes as well as the existence of a monarchical manor-house with an obligation to provide accommodation there. During its development, which lasted approximately half a century, legal, social, economic and spatial changes occurred. The city, which was initially subject to land law and court jurisdiction, was granted the City Magdeburg Law in 1569 as the foundation of the internal system. A previous city council headed by a village-mayor became a local self-government body composed of a mayor and burghers' representatives. Granting the right to two markets a week and four fairs a year influenced the increase of the city's income and changed the economic situation of its dwellers, who engaged in craftsmanship and trade. Krynki's citizens were a community that was ethnically and denominationally diversified. The city's built-up area changed from a simple spatial arrangement located along the road to Bielsk with a church and court buildings (Old Town) into a checkerboard model containing a market and several dozen streets marked up in a new place. Development of Krynki in the 16th century was merely outlined in the article and requires further research. Gaining new historical resources during archival queries would allow to develop this issue.

Key words: Krynki, Lordship of Krynki, The Treaty of Brest, The Narew Route

Резюме

Из истории Крынок в XVI веке

История Крынок, которые насчитывают 600 лет, особенно ее начало, мало известна. Создание и развитие населенного пункта как городского центра в XVI в. это очень интересная тема исследований, которая до сих пор не была разработана должным образом. Доступ к нескольким ключевым историческим источникам XVI в. побудил предпринять попытку характеризовать этот период в истории города. В работе идет речь о процессе преобразований городского организма, каким были Крынки, с момента локации по время получения магдебургского права.

Результатом исследований, основанных на архивных розысках, стало определение нескольких факторов, имеющих влияние на этот процесс. Это было положение Крынок в месте пересечения двух важных транспортных путей, а также наличие здесь королевского двора со станционной обязанностью. В период развития, продолжавшийся около полвека, произошли

юридические, общественные, экономические и пространственные изменения. Населенный пункт, находящийся первоначально под земским правом и королевской юрисдикцией, в 1569 году получил городское магдебургское право как основание внутреннего строя. Существующее до сих пор городское управление во главе с войтом стало органом самоуправления, состоящим из бургомистра и представителей мещан. Присвоение права двух базаров в неделю и четырех ярмарок в течение года повлияло на рост доходов города и изменило экономическое положение жителей, которые в большой степени занялись ремеслом и торговлей. Граждане Крынок были дифференцированным обществом в этническом и конфессиональном отношении. Изменилась застройка города, от простого пространственного расположения, вдоль дороги в Бельск, со зданием костела и королевскими постройками (Старый город), по чересполосную модель с рынком и более десятью улицами, намеченными в новом месте.

Развитие Крынок в XVI в. в статье представлено в общих чертах и требует дальнейших исследований. Новые исторические источники, разысканы в архивах, помогли бы развить эту тему.

Основные слова: Крынки, крынковское войтовство, Брестский тракт, Наревская дорога.